

УДК 378.14+371.13 (09)

Волинець Ю.О.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства виникає гостра потреба в підготовці майбутнього педагога, діяльність якого орієнтована на розвиток особистості дитини та на саморозвиток і самовдосконалення його самого. Курс на розвиток творчої індивідуальності спеціаліста, здатного працювати творчо, здійснювати експериментальну роботу з дітьми різного віку, починаючи з дошкілля, що ґрунтується на вміннях поєднувати сучасні наукові підходи у навчальній та практичній роботі, – один із основних напрямів вищої професійної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що з'явилися останнім часом, свідчить про визнання таких проблем, як підготовка педагога-дослідника, формування його готовності до творчого освоєння нововведень, про посилену зацікавленість науковців до вивчення проблеми формування дослідницьких умінь та творчого зростання майбутніх фахівців в умовах інноваційної діяльності, підвищення їх творчої активності та потенціалу, формування готовності до дослідницької діяльності. Зростає увага до формування дослідницьких умінь та вдосконалення їх педагогічної майстерності, готовності до сприйняття нововведень і творчої діяльності.

Нами встановлено, що формування професійних умінь у майбутніх педагогів розглянуто в дослідженнях О. Абдулліної, Г. Артемчука, М. Князян, Д. Мазохи, Д. Тхоржевського, В. Шутяка, Н. Яковлева та ін. Питанням готовності фахівців до виконання професійних обов'язків надавали увагу В. Бондар, М. Дяченко, С. Мартиненко, О. Савченко, Л. Хоружа та ін. В останні роки активізацією дослідницької діяльності займалися Г.І. Артемчук, М.О. Князян, М.П. Кочерган, В.М. Курило [1; 3] та інші науковці.

Психологи орієнтуються на встановлення зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності. Так, проблема формування дослідницьких умінь у педагогічних працівників має різні аспекти і була у свій час об'єктом вивчення багатьох науковців, серед яких К. Абульханова-Славська, Є. Орлова, З. Шершньова, Т. Шипілова, Л. Федоряк та ін.

Вивчення наукових джерел показало, що проблемі професійної підготовки майбутніх педагогів до формування дослідницьких умінь присвячено дослідження Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, В. Бондаря, О. Запорожця, І. Зязюна, Г. Люблінської, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Сисоевої та ін. У сучасних умовах реформування вищої освіти цією проблемою зацікавлені вищі педагогічні навчальні заклади, покликані підготувати майбутніх педагогів, здатних забезпечувати всебічний розвиток особистості, впроваджувати систему цінностей в освіту.

Деякі аспекти організації експериментальної діяльності висвітлено в працях Н. Лисенко, Л. Калужької; теоретичні основи експерименту як методу подано в дослідженнях Г. Беленької, М. Поддякова; психологічні передумови експериментальної діяльності широко представлено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Д. Ельконіна, З. Істоміної, О. Леонтьєва, Д. Фельдштейна та ін.

Не зважаючи на широкий спектр наукових досліджень з цього напрямку, проблему дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі розроблено недостатньо, що негативно позначається на професійному становленні фахівців дошкільної освіти. У контексті зазначеного актуальним є дослідження проблеми формування компетенції студентів – майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, які забезпечують високоякісну підготовку та формують конкурентоспроможність у сучасних соціально-економічних умовах. Складність розв'язання проблеми посилюється низкою суперечностей, зокрема:

- між актуалізацією проблеми підготовки майбутнього вихователя ДНЗ до дослідницької діяльності дошкільників та недостатнім науково-методичним забезпеченням формування відповідних умінь у студентів;

- між усвідомленням студентами важливості формування вміння реалізовувати дослідницьку діяльність з дошкільниками та відсутністю спеціальної підготовки.

Відтак, у контексті сучасних соціально-економічних змін, реформування концептуальних і структурних основ вищої освіти особливої значущості набуває дослідницька діяльність майбутнього педагога у навчально-виховному процесі.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності проведення дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу.

Відповідно до мети визначено основні завдання, які полягають у:

- дослідженні термінологічного поля понять „дослідницька діяльність”, „дослідницькі вміння”, „готовність майбутнього педагога до дослідницької діяльності”;

- вивчення ефективних методів дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистісно-професіональне становлення фахівця тісно пов'язане зі здатністю майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу не лише використовувати в своїй роботі вже зроблені відкриття, але й самому здійснювати активну дослідницьку роботу, адже якість і успішність навчально-виховного процесу залежить від різноманітних чинників, які мотивують експериментально-дослідну роботу і допомагають сформувати творчу діяльність майбутнього педагога [5].

Ґрунтуючись на сучасних вимогах до випускника вищого навчального закладу, можна стверджувати, що чинниками, які визначають педагогічну якість процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі, є сформована професійна компетентність, здатність до саморефлексії, здобуття освіти впродовж життя.

У навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу студенти здобувають знання, формують уміння і навички, опановують загальнолюдський досвід. Коли йдеться про парадигму особистісно орієнтованої освіти, то увага найчастіше акцентується на взаємодії педагога та вихованця, внаслідок якої створюються умови, що сприяють творчому розвитку дитини. Проте дедалі більше уваги, на наше глибоке переконання, варто приділяти питанням особистісно орієнтованого підвищення кваліфікації, особистісно орієнтованого управління освітою, адже успішність і якість навчально-виховного процесу визначає саме екзистенція педагога, його внутрішній світ, особистісні якості, уміння, знання, творчі здібності, які допомагають формувати, розвивати креативні якості особистості.

В „Енциклопедії освіти” дослідницька діяльність дітей та учнівської молоді тлумачиться як „діяльність, яка безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату (у різних галузях науки, техніки, мистецтва) та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулюванням гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків, конкретна суспільно корисна, масова чи природоохоронна робота учнів за результатами здійсненого дослідження)” [2, с. 236].

Педагогічні знання вихователя реалізуються в його практичній діяльності, тому вони тісно пов'язані з педагогічними дослідницькими уміннями. Практичні вміння педагога є формою функціонування його теоретичних знань.

На думку В. Літовченко, дослідницькі вміння є сукупністю систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів і переконань, які визначають готовність студента до творчого пошукового вирішення пізнавальних завдань. Вона поділяє їх на чотири групи, а саме: 1) *операційні дослідницькі вміння*, до яких відносить розумові прийоми і операції, які

застосовуються в дослідницькій діяльності; порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, співставлення і узагальнення та інші розумові операції; 2) *організаційні дослідницькі вміння*, що включають застосування прийомів самоорганізації в науково-дослідній діяльності, планування науково-дослідної роботи, проведення самоаналізу та самоконтролю, регуляції своїх дій у процесі дослідницької діяльності; 3) *практичні дослідницькі вміння*: опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та обробка даних спостережень, впровадження результатів у практичну діяльність; 4) *комунікативні дослідницькі вміння*, необхідні для застосування прийомів співробітництва у процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю обговорення результатів [4].

З урахуванням зазначеного, зупинимося на питанні тлумачення сутності поняття „готовність майбутнього педагога до дослідницької діяльності”, студентів до застосування дослідницьких умінь у роботі з дітьми дошкільного віку.

Аналіз педагогічних, психологічних філософських джерел дозволив з'ясувати, що професійна готовність – це здатність виконувати свої функціональні обов'язки в певних проблемних ситуаціях, а поняття „готовність до педагогічної дослідницької діяльності” складається з таких трьох основних структурних компонентів: мотиваційного, змістовно-процесуального та практичного. Мотиваційний компонент готовності утворює основу для реалізації інших її структурних компонентів. Мотиви можуть носити соціальний та індивідуальний характер. У свою чергу, кожна з цих груп мотивів може розглядатися з точки зору особистості та з точки зору потреб суспільства. Педагогічна дослідницька діяльність має місце там, де потреба окремої особи задовольняється не тільки проявом інтересу, а й інтересом дії.

Змістовно-процесуальний компонент готовності – це інформація про види педагогічної дослідницької діяльності, їх зміст і процеси здійснення, а також знання статистичних методів в педагогіці.

У нашій роботі ми виходимо з положення про „індивідуальний розвиток” і з того, що категорія „готовності” припускає об'єктивний, зовнішній вимір (це система компонентів), а також із того, що існує суб'єктивна готовність особистості, яка має внутрішню систему відліку і має прояв у переживаннях відносно власного „Я”. Мова йде про суб'єктивне сприймання ступеня самореалізації майбутнього вихователя.

З попередньо зазначеного варто зробити висновок, що у процесі підготовки майбутнього педагога-дослідника, компетентного фахівця в галузі професійної освіти на рівні вимог сьогодення необхідно формувати в нього дослідницькі вміння. Все це можливо лише за умов ефективно організованої навчально-дослідницької діяльності студентів.

З метою подальшого вивчення проблеми дослідницької діяльності як засобу формування дослідницьких умінь у вихователів ДНЗ було проведено обговорення окремого питання зі студентами IV курсу ОКР „бакалавр”

спеціальності „Дошкільна освіта” Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. У процесі дослідження було опитано 90 студентів. Аналіз результатів опитування вказав на недостатню сформованість професійних умінь у студентів-випускників. Аналіз результатів анкетування студентів показав, що значна кількість респондентів (83%) мало обізнані з поняттям „дослідницькі вміння”.

Аналіз професійної готовності майбутнього педагога дошкільного навчального закладу дав змогу встановити, що підготовка студентів гальмується низьким рівнем до проведення експериментально-дослідницької діяльності. Розробляючи методику дослідження, ми керувалися даними результатів досліджень істориків, педагогів, філософів, а також вимогами до підбору програмового матеріалу для дошкільників.

Результатами педагогічного експерименту доведено, що формування дослідницьких умінь майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки приділяється недостатня увага. Під час педагогічного оцінювання рівня сформованості дослідницьких умінь нами було встановлено, що у студентів IV курсу ОКР „бакалавр” найбільш розвинені аналітико-синтетичні (51%) та інформаційні (64%) вміння і найменш розвинені креативні (15%) та прогностичні (26%) вміння. Така залежність у студентів спостерігається на початку експериментальної роботи на IV курсах. Проте, як зазначають самі студенти, для оволодіння дослідницькими вміннями на високому рівні необхідне якісне навчання. На жаль, у вітчизняних вишах склався певний стереотип щодо рівня підготовки та навчання майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів з правом викладання навчальних педагогічних дисциплін. Як свідчать спостереження та особистий досвід автора, більшість викладачів, які викладають практичні курси та фахові дисципліни на дошкільних факультетах, вважають, що контингент студентів мають низький рівень знань з дослідницької діяльності і тому вимоги до „таких” студентів висуваються менші. Але ж „такі” студенти будуть навчати дошкільників експериментально-дослідницької діяльності, і в такому випадку тих знань, які вони отримують буде достатньо.

Ми переконані, що студенти, які обирають спеціальність „Дошкільна освіта”, цілком свідомо ставлять пріоритети у виборі майбутньої професії і мають на меті володіти дослідницькими вміннями.

Аналіз навчальних планів підготовки фахівців ОКР „бакалавр” спеціальності „Дошкільна освіта” виявив тенденцію зменшення кількості годин, що відводиться на самостійну наукову роботу. Таким чином, генеза питання організації навчально-дослідницької роботи, визначила проблему пошуку шляхів удосконалення процесу формування дослідницьких умінь у вихователів ДНЗ.

Аналізуючи праці вчених (Л. Артемова, Г. Артемчук, Г. Беленька, А. Богуш, В. Бондар, М. Дяченко, О. Запорожець, В. Літовченко, С. Мартиненко, О. Савченко, С. Рубінштейн, Л. Хоружа та ін.) з окресленої проблеми, ми дійшли висновку, що дослідницька діяльність як творчий процес

сприяє внутрішньому руху і саморуху суб'єктів творчої взаємодії і розвитку якостей особистості, що забезпечують успіх у творчій діяльності. За таких умов формування дослідницьких умінь майбутнього педагога розглядається як процес створення сприятливих умов для такої професійної підготовки педагога, яка забезпечувала б розвиток особистісних якостей і професійних умінь, що сприяють педагогічній перетворювальній діяльності, результатом якої є подальший професійний розвиток та саморозвиток педагога як дослідника.

Серед провідних мотивів, які відображають спрямованість педагога на дослідницьку діяльність, ми виділяємо допитливість та інтерес до вирішення педагогічної проблеми. Серед особистісних якостей, які сприяють його успішній дослідницькій діяльності, – працелюбність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість і наполегливість.

Особливостями дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі мають бути: доброзичлива атмосфера студентів в колективі; озброєння їх раціональними прийомами пізнавально-пошукової діяльності; формування внутрішніх стимулів до навчання, самоосвіти; впровадження в практику роботи комп'ютерних технологій; розробки творчих завдань тощо.

Сьогодення висуває нові вимоги до наукової компетенції фахівця – людини, яка творчо мислить, свідомо орієнтується в інформаційному та науковому просторі. Отже, педагогам вищої школи необхідно сформулювати у студентів вміння аналізувати й прогнозувати педагогічні процеси і явища, творчо використовувати набуті знання, досвід, оволодівати навичками самоосвіти [1].

Серед ефективних методів дослідницької діяльності майбутнього педагога важливо наголосити на: роботі з джерелом інформації; проблемній лекції; викладання-діалог; метод проблемного викладу; евристичний пошук (евристична бесіда-пошук); дослідницький метод (метод колективного пошуку оригінальних ідей, метод розв'язування творчих завдань і задач, лабораторний експеримент); навчально-рольових ігор (мікророзкладання, рольові диспути, рольові ігри).

Основними формами викладання, які сприяють формуванню таких умінь, є: урок-дослідження; факультатив; проблемний семінар; пошукова самостійна робота (індивідуальні завдання, творчі завдання, творчі роботи); лабораторно-практична робота; нестандартні уроки (урок-мандрівка, урок-конференція, урок-змагання, урок-загадка тощо); навчальна конференція; контрольне тестування; педагогічна практика.

Висновки. Отже, здійснений аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що дослідницька діяльність майбутнього педагога в навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу (аналітична та практична робота з літературою, вміння спостерігати, аналізувати, узагальнювати, творчо застосовувати отримані знання та вміння, науково-пошукова діяльність) уможлиблює вдосконалення процесу професійної

підготовки вихователя дошкільного навчального закладу як майбутнього педагога-дослідника.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у вивченні інноваційних методів навчання дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчук Г.І. Методика організації науково-дослідної роботи / Г.І.Артемчук, В.М.Курило, М.П.Кочерган. – К.: Форум, 2000. – 271 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відпов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Князян М.О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань (на базі вивчення іноземних мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / М.О.Князян. – О., 1998. – 18 с.
4. Литовченко В.Н. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР: дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.01 / Литовченко Валентина Николаевна. – Минск, 1990. – 197 с.
5. Мартиненко С.М. Формування готовності студентів педагогічного університету до особистісно орієнтованої взаємодії / С.М. Мартиненко // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. – К., 2005. – № 2. – С. 180-185. – (Психологія і педагогіка)

АНОТАЦІЯ

Волинець Ю.О. Особливості дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі. У статті актуалізовано проблему дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі, проаналізовано сучасні підходи та ефективні методи проведення дослідницької діяльності.

Ключові слова: дослідницька діяльність; дослідницькі вміння; готовність майбутніх педагогів до дослідницької діяльності.

АННОТАЦИЯ

Вольнец Ю.А. Особенности исследовательской деятельности будущего педагога в учебно-воспитательном процессе. В статье актуализировано проблему исследовательской деятельности будущего педагога в учебно-воспитательном процессе, проанализированы современные подходы и методы проведения исследовательской деятельности.

Ключевые слова: исследовательская деятельность; исследовательские умения, готовность будущих педагогов к исследовательской деятельности.

SUMMARY

Volynets Y.A. Features of future research in teacher training and educational process. The article the problem of update of research activities of the future teacher in the educational process, analyzes current approaches and effective methods of research.

Key words: *research, research skills, willingness of teachers to research, analyzes current approaches and effective methods of research.*